

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η δεκαετία που διέρρευσε από τη δεύτερη ελληνική έκδοση της *Δεύτερης Πραγματείας περί Κυβερνήσεως* του John Locke σηματοδοτήθηκε από τη σταθερή πρόοδο της έρευνας για όλες τις πτυχές του στοχασμού του Άγγλου φιλοσόφου και από τη συνέχιση της νέας έκδοσης των έργων του στη σημαντική συλλογή *Clarendon Edition of the Works of John Locke*, η οποία προγραμματίζεται να περιλάβει περί τους τριάντα επτά τόμους. Η νέα κριτική έκδοση των κειμένων προοιωνίζεται και τη δυνατότητα νέων αναγνώσεων και ερμηνειών των ιδεών του στοχαστή, ο οποίος, διά της προσήλωσής του στην αξία της ελευθερίας, δικαίως θεωρείται ένας από τους πατέρες του Διαφωτισμού.

Ως προς την πολιτική σκέψη του Locke θα μπορούσε να λεχθεί ότι κατά τη διαρρεύσασα δεκαετία δεν σημειώθηκαν ερμηνευτικές ανατροπές που θα επέβαλλαν ριζικές αναθεωρήσεις της προσέγγισης που επιχειρείται στην εισαγωγή της παρούσας έκδοσης. Ωστόσο, η νέα έκδοση των *Δύο Πραγματειών*, η οποία είναι προγραμματισμένη για την προαναφερθείσα συλλογή *Clarendon Edition of the Works of John Locke*, είναι ενδεχόμενο να επιφέρει νέες διαπιστώσεις και πορίσματα για το κείμενο και ως εκ τούτου να επιβάλει και νέες αναγνώσεις. Αναμένεται συνεπώς με ενδιαφέρον από τους μελετητές του John Locke και της πολιτικής θεωρίας γενικότερα.

Η πρόσφατη επαναξιολόγηση της μαρτυρίας του διορθωμένου αντιτύπου των *Δύο Πραγματειών* της βιβλιοθήκης του Christ's

College του Πανεπιστημίου του Cambridge, από την Delphine Soulard ύστερα μια λεπτομερή φιλολογική εξέταση των χειρόγραφων διορθώσεων σε αντιβολή και προς τις γαλλικές μεταφράσεις του έργου, προβάλλει μεν επιφυλάξεις σε σχέση προς τις μεθοδολογικές και εκδοτικές επιλογές του Peter Laslett στην εκπόνηση της έκδοσης, δεν καταλήγει ωστόσο στην πρόταση ριζικών ανατροπών ως προς την ήδη καθιερωμένη από εκείνον μορφή του κειμένου. Με την εξαίρεση δύο τελείως ανεπαίσθητων σημείων στη γλωσσική διατύπωση δύο φράσεων στις παραγράφους 50 και 172 της *Δεύτερης Πραγματείας*, ο φιλολογικός έλεγχος της Delphine Soulard δεν δικαιολογεί αλλαγές στην παρουσίαση του κειμένου¹. Ενδεχόμενες αναθεωρήσεις και της ελληνικής μορφής του κειμένου θα πρέπει να αναμείνουν τη νέα κριτική έκδοση, την οποία ετοιμάζει ο Ian Harris για την *Clarendon Edition* των έργων του Locke.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο τομέας της έρευνας πάνω στη σκέψη του Locke στον οποίο παρατηρήθηκε αξιόλογη πρόοδος κατά την περίοδο από το 2010 και εντεύθεν υπήρξε εκείνος της μελέτης των ιδεών του περί θρησκευτικής ανοχής. Ίσως να συνδέεται και η εξέλιξη αυτή με τη λεγόμενη «επιστροφή της θρησκείας» στις επιστήμες του ανθρώπου· στο πεδίο της έρευνας της σκέψης του Locke, πάντως, η εξέλιξη αυτή συνδέεται και με την εμφάνιση των σχετικών πηγών στη συλλογή της νέας κριτικής έκδοσης των έργων του.

Μεταξύ των συναφών συμβολών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μελέτες των Timothy Stanton, Ian Harris, Ian Hunter και John Dunn στον συλλογικό τόμο *Natural Law and Toleration in the Early Enlightenment*, επιμ. J. Parkin και T. Stanton, που περιλήφθηκε στη σειρά των Πρακτικών της Βρετανικής Ακαδημίας (αρ. 186, Οξφόρδη 2013). Αντίστοιχες συμβολές στο θέμα συνιστούν οι πρόσφατες μονογραφίες των John Perry (*The Pretenses of Loyalty: Locke, Liberal Theory and American Political Theology*, Νέα Υόρκη 2011) και Nicholas Jolley (*Toleration and Understanding*

¹ Delphine Soulard, «The Christ's Copy of John Locke's *Two Treatises of Government*», *The Historical Journal* 58 (2015), σσ. 25-49.

in *John Locke*, Οξφόρδη 2016). Στη θρησκευτική θεμελίωση της φιλοσοφίας του Locke επανέρχεται τελείως πρόσφατα ο Victor Nuovo (*John Locke: The Philosopher as Christian Virtuoso*, Οξφόρδη 2017), επιβεβαιώνοντας την παλαιότερη ερμηνεία του John Dunn, η οποία υπήρξε η αφετηρία της συνολικότερης αναθεώρησης και των πολιτικών ιδεών του John Locke. Την αναθεώρηση αυτή ενστερνίζεται και παρουσιάζει αναλυτικά και η εισαγωγή της παρούσας έκδοσης.

Μια ευτυχής συγκυρία σηματοδοτεί την εμφάνιση της τρίτης ελληνικής έκδοσης της *Δεύτερης Πραγματείας περί Κυβερνήσεως*. Ενώ η έκδοσή μας οδεύει προς το τυπογραφείο, στην Παλαιά Βιβλιοθήκη του Christ's College στο Cambridge παρουσιάζεται μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα έκθεση με τίτλο «Έντυπη ελευθερία. Ο John Locke, ο Thomas Hollis και το αντίτυπο των *Δύο Πραγματειών* του Christ's College»². Η έκθεση αναπαριστά με εξαιρετικά έντυπα και χειρόγραφα τεκμήρια την ιστορία της βιβλιοφιλίας του Thomas Hollis και τον ευεργετισμό του προς τα πανεπιστημιακά κολλέγια τόσο της πρεσβυτέρας όσο και της νεότερας Κανταβρυγίας, που έφερε αντίτυπα των βιβλίων της συλλογής του στις βιβλιοθήκες του Christ's College και του Harvard College στα μέσα του δέκατου όγδου αιώνα. Μεταξύ των βιβλίων αυτών ήταν και το διορθωμένο αντίτυπο της ανατύπωσης του 1698 της δεύτερης έκδοσης των *Δύο Πραγματειών*. Η ανακάλυψη αυτού του αντιτύπου στα μέσα του εικοστού αιώνα οδήγησε στην πραγματοποίηση της κριτικής έκδοσης του Peter Laslett, στην οποία βασίζεται και η ελληνική μετάφραση. Η έκθεση στο Christ's College επιβεβαιώνει τα όσα εκτίθενται στην εισαγωγή που ακολουθεί σε σχέση με την παράδοση του κειμένου του John Locke και σε σχέση με την ιδεολογική του λειτουργία στη ριζοσπαστική πολιτική παράδοση της νεότερης Ευρώπης.

Cambridge, 8 Φεβρουαρίου 2018

Π. Μ. Κ.

² «Liberty in Print. John Locke, Thomas Hollis, and the Christ's College *Two Treatises of Government*».